

Bartosz Nowakowski

Czy zawsze „wyrzeczenie się zła”? : problemy prawne, teologiczne i liturgiczne przy udzielaniu sakramentu chrztu świętego dzieciom

---

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawno-historyczny 53/3-4, 69-82

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. BARTOSZ NOWAKOWSKI
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

CZY ZAWSZE „WYRZECZENIE SIĘ ZŁA”? PROBLEMY PRAWNE, TEOLOGICZNE I LITURGICZNE PRZY UDZIELANIU SAKRAMENTU CHRTU ŚWIĘTEGO DZIECIOM

Treść: Wstęp. – 1. Wyrzeczenia się zła i wyznanie wiary – płaszczyzna wyjścia liturgii chrztu świętego. – 2. Wiara i grzech – interpretacja teologiczna sprzecznego korelatu. – 3. Stanowisko kanonistyki – próba rozwiązania. – Zakończenie.

Wstęp

Zasadniczy kontekst zasygnalizowanej w tytule artykułu kwestii prowadzi do jednego z fundamentalnych pytań, które należy postawić wychodząc z płaszczyzny fenomenologicznej, a mianowicie w jakim kontekście liturgicznym występuje sakrament chrztu, oraz jak owo środowisko liturgiczne ma się do obiektywnej prawdy o rzeczywistości tych, którzy w niej uczestniczą. Nie tyle chodzi tu o samych kandydatów do chrztu – niemowlęta, dzieci czy dorosłych – ale o tych, którzy przedstawiają Kościołowi kandydatów do chrztu i czynnie uczestniczą w liturgii tego sakramentu.

Kto w sposób świadomy przeżywał chrzest dorosłego lub dziecka, ten nie ma wątpliwości, że zarówno w słowach, jak i znakach mamy do czynienia z autentycznym dialogiem kandydata do chrztu lub w przypadku dziecka, jego rodziców lub opiekunów prawnych oraz chrzestnych z Kościołem Jezusa Chrystusa. Te właśnie osoby dają odpowiedź wiary, a w istotnym momencie obrzędów chrzcielnych dowiadują się, podejmują się i doświadcniają tego, od czego wiara wyzwala, co daje i jakie stawia wymagania¹.

¹ Por. G. K o c h, *Sakramentologia. Zbawienie przez sakramenty*, Kraków 1999, s. 135.

W kontekście naszych rozważań dotyczących sakramentu chrztu, a właściwie jednego z elementów jego liturgii, wyrzeczenia się zła i połączonego z nim integralnie wyznania wiary, zasadniczym wydaje się przytoczenie fundamentalnych założeń teologicznych i prawnych zawartych w dwóch dokumentach Kościoła: Katechizmie Kościoła Katolickiego i Kodeksie Prawa Kanonicznego. Pierwszy z nich ujmuje *chrzest święty jako fundament całego życia chrześcijańskiego, bramę życia w Duchu i bramę otwierającą dostęp do innych sakramentów. Przez chrzest zostajemy wyzwoleni od grzechu i odrodzeni jako synowie Boży, stajemy się członkami Chrystusa oraz zostajemy wszczępieni w Kościół i stajemy się uczestnikami jego posłania: „Chrzest jest sakramentem odrodzenia przez wodę i w słowie”* (KKK, nr 1214). Natomiast w Kodeksie Prawa Kanonicznego *chrzest, brama sakramentów, konieczny do zbawienia przez rzeczywiste lub zamierzone przyjęcie, który uwalnia ludzi od grzechów, odradza ich jako dzieci Boże i przez upodobnienie do Chrystusa niezniszczalnym charakterem włącza ich do Kościoła, jest ważnie udzielany jedynie przez obmycie w prawdziwej wodzie z zastosowaniem koniecznej formy słownej* (KPK, kan. 849). Mając tak osadzony fundament rzeczywistości sakramentalnej, w której będziemy się poruszać, możemy przejść do dalszych rozważań o słuszności stosowania niektórych elementów liturgii sakramentu chrztu dzieci (niemowląt). Na przedmiotowe zagadnienie spojrzymy integralnie z trzech płaszczyzn – liturgicznej, teologicznej i kanonicznej.

1. Wyrzeczenia się zła i wyznanie wiary – płaszczyzna wyjścia liturgii chrztu świętego

Nie wchodząc w dywagacje na temat różnic pomiędzy wyznaniem wiary tzw. *Apostolicum*, a *Symbolem Nicejsko-Konstantynopolitańskim*, łatwo dojść do wniosku, iż w pierwotnym Kościele wiązało się ono w pierwszym rzędzie z liturgią sakramentu chrztu świętego, później dopiero znalazło swoje miejsce w liturgii Eucharystii. Formuła chrztu połączona z wyznaniem wiary człowieka ochrzczonego przetrwała w Kościele do dziś. Uważano ją za odpowiednią, bo dobrze wskazywała na znaczenie wiary przy chrzcie. Jednak podczas obrzędu chrztu wiarę wyznawali dorośli, a nie dzieci, a wynikało to z oczywistych racji. Tymczasem z biegiem wieków coraz częściej zaczęto udzielać chrztu niemowlętom. Gdy stało się to zasadą, zaczęto wprowadzać

nowe formuły wyznania wiary. Owa ewolucja zachodziła powoli, pomiędzy wiekiem IV a VII i co niezwykle ciekawe, najpóźniej dokonała się w samym Rzymie². W większości przypadków formuły wyznania wiary były połączone z wyrzeczeniem się zła i szatana. Takie opisy znajdujemy u św. Justyna, który zwraca uwagę, iż przed przyjęciem chrztu świętego katechumeni wyznają wiarę i przyrzekają, że będą żyć według nauki, słów i woli Chrystusa³. Analogicznie Tertulian w swoim dziele *De baptismo* podkreśla, iż katechumeni przed przyjęciem chrztu świętego składali obszernie wyznanie wiary⁴. Na szeroki opis liturgii sakramentu chrztu natrafiamy u Hipolita Rzymskiego, sięga on swymi korzeniami prawdopodobnie pontyfikatu papieża Wiktora (189-197)⁵. Kolejne świadectwa potwierdzające tę praktykę Kościoła to *Sakramentarz Gelasjański*⁶ z V w., *Sakramentarz Gregoriański*⁷ z VII w., *Ordo L*⁸ z X w., *Ordo baptismatis*⁹ z X w. Także słynny *Rituale*

² Por. R. B e r a u d y, *L'initiation chretienne*, w: A.G. Martimort, *L'Eglise en prière. Introduction à la liturgie*, Paris-Tournai-Rome-New York 1965, s. 538-539; M. P a s t u s z k o, *Prawo o sakramentach świętych. Normy ogólne i sakrament chrztu*, t. 1, Warszawa 1983, s. 209.

³ Por. Św. J u s t y n, *Apologia I*, 61, PG 6, 410.

⁴ Por. T e r t u l i a n, *De baptismo*, PL 1, 1215.

⁵ «Descendat autem cum eo diaconus hoc modo. Cum ergo descendit qui baptizatur in aquam, dicat ei ille qui baptizat manum imponens super eum sic: Credis in Deum Patrem omnipotentem? Et qui baptizatur etiam dicat: Credo. Et statim manum habens in caput eius impositam baptizet semel. Et postea dicat: Credis in Christum Iesum Filium Dei, qui natus est de Spiritu Sancto ex Maria Virgine et crucifixus sub Pontio Pilato et mortuus est (et sepultus) et resurrexit die tertia vivus a mortuis et ascendit in caelis et sedit ad dexteram Patris venturus iudicare vivos et mortuos: Et cum ille dixerit: Credo, iterum baptizetur. Et iterum dicat Credis in Spiritu Sancto et Sanctam Ecclesiam et carnis resurrectionem: Dicat ergo qui baptizatur: Credo. Et sic tertia vice baptizetur». - Św. H i p o l i t R z y m s k i, *Traditio apostolica*, w: B. Botte, *La Tradition apostolique de Saint Hippolyte, essai de reconstitution*, Münster Westfalen 1963, s. 48-50. Por. także, J.N.D. K e l l y, *Altchrisliche Glaubensbekenntnisse. Gesichte und Theologie*, Göttingen 1972, s. 9-11, 103-132; M. K u n z l e r, *Liturgia Kościoła*, Poznań 1999, s. 345.

⁶ Por. *Sacramentarium Gelasianum*, XLIII, w: L.C. Mohlberg, *Liber Sacramentorum Romanae Aecclesiae ordinis anni circuli* (Cod. Vat. Reg. lat. 316/Paris Bibl. Nat. 7193, 41/56), Roma 1960, nr 449, s. 74.

⁷ Por. H. L i e t z m a n n, *Das Sacramentarium gregorianum nach dem Aachener Ur exemplar herausgegeben*, Münster Westfalen 1921, s. 50-53.

⁸ Por. M. A n d r i e u, *Les Ordines romani du haut moyen age, VIII - X siecles*, t. 5, Louvain 1948-1961, s. 261-262.

⁹ Por. *Ordo baptismatis*, PL 138, 949.

Romanum z 1614 r. również wskazuje, że chrzest niemowląt poprzedzały: wyznanie wiary, modlitwa *Ojciec nasz*, potrójne pytanie o wiarę oraz wyrzeczenie się złego ducha, którego w imieniu dziecka dokonywał – i tu uwaga – chrzestny¹⁰, a nie rodzice biologiczni.

Aktualnie obowiązujące przepisy liturgiczne nakazują czynić podobnie. W obowiązującym *Obrzędzie chrztu dzieci dostosowanym do zwyczajów diecezji polskich* celebrans przemawia do rodziców i chrzestnych: *Drodzy rodzice i chrzestni. Przyniesione przez was dziecko otrzyma z miłości Bożej przez sakrament chrztu nowe życie z wody i z Ducha Świętego. Starajcie się wychować je w wierze tak, aby zachować w nim to Boże życie od skażenia grzechem i umożliwić jego ustawiczny rozwój. Jeśli więc, kierując się wiarą, jesteście gotowi podjąć się tego zadania, to wspominając swój własny chrzest, wyrzeknijcie się grzechu i wyznajcie wiarę w Jezusa Chrystusa. Jest to wiara Kościoła, w której wasze dziecko otrzymuje chrzest¹¹.*

A następnie pyta:

Celebrans: *Czy wyrzekacie się grzechu, aby żyć w wolności dzieci Bożych?*

Rodzice i Chrzestni: *Wyrzekamy się.*

Celebrans: *Czy wyrzekacie się wszystkiego, co prowadzi do zła, aby was grzech nie opanował?*

Rodzice i Chrzestni: *Wyrzekamy się.*

Celebrans: *Czy wyrzekacie się szatana, który jest głównym sprawcą grzechu?*

Rodzice i Chrzestni: *Wyrzekamy się.*¹²

Tak ujęta formuła wyrzeczenia się zła i wyznania wiary, zawarta w obrzędach sakramentu chrztu nie jest niczym nowym, a tym bardziej zaskakującym. Biorąc pod uwagę w/w przesłanki historyczne i liturgiczne oraz ogromne wpływy Soboru Watykańskiego II łatwo dostrzec, iż już w *Konstytucji o Liturgii* w nr 67 zwraca się uwagę, iż należy uwydatnić rolę i obowiązki rodziców dziecka. Tym śladem zatem idzie używane aktualnie w Polsce trzecie wydanie *Obrzędów chrztu dzieci*, o którym mowa powyżej, uwzględniające zmiany w drugim wyda-

¹⁰ Por. P a w e ł VI, *Ordo baptismi parvulorum*, w: M. Kunzler, *Liturgia ...*, dz. cyt., s. 418 lub M. P a s t u s z k o, *Prawo o sakramentach ...*, dz. cyt., s. 228.

¹¹ K o n f e r e n c j a E p i s k o p a t u P o l s k i, *Obrzędy chrztu dzieci dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, wyd. 3, Katowice 1994, nr 93, s. 69.

¹² Tamże, nr 94, s. 69-70.

niu wzorcowym *Ordo Baptismi parvulorum*, oraz zmiany wynikające z KPK z 1983 r. Gdy chodzi o strukturę samego obrzędu, *Wprowadzenie teologiczne i pastoralne* zawarte w w/w *Obrzędach chrztu dzieci dostosowanych do zwyczajów diecezji polskich* w nr 18.1.b. jasno wskazuje, iż bezpośrednie przygotowanie do udzielenia sakramentu chrztu dokonuje się *przez wyrzeczenie się szatana, składane przez rodziców i chrzestnych, oraz przez wyznanie wiary, które potwierdza celebrans i społeczność*¹³. Potwierdzenie tego znajdujemy jeszcze w nr 29.2.c.¹⁴.

Niemiecki liturgista Michael Kunzler stoi na stanowisku, iż taki zabieg słusznie prowadzi do uniknięcia przez prawodawcę przepisów liturgicznych dotyczących sakramentu chrztu, fikcyjnego przemawiania do niemowlęcia – choć i tu prawodawca nie ustrzegł się niekonsekwencji¹⁵ – i postawienia rodzicom i chrzestnym pytania o ich wiarę, w której dziecko ma zostać ochrzczone. Tym samym rodzice spełniają ważną, konstytutywną rolę w obrzędzie chrztu¹⁶. Analogicznie twierdzi Lucjan Balter, który przesuwając akcenty udziału rodziców i chrzestnych w sakramencie chrztu, konstatując, iż rodzicom chrzestnym przypada w udziale ważna rola w inicjacji dorosłych, natomiast w przypadku dzieci tę właśnie rolę pełnią z natury rzeczy sami rodzice biologiczni, którzy są w pierwszym rzędzie odpowiedzialni za wzrost swego dziecka w wierze i za obecność tej wiary w jego życiu¹⁷.

Niezwykle ciekawym zagadnieniem jest kwestia zawarta w nr 25 *Wprowadzenia teologicznego i pastoralnego*. Stwierdza się tam mianowicie fakt, iż *w wielu krajach rodzice dziecka bywają niekiedy nieprzygotowani do obrzędu chrztu lub proszą o ochrzczenie swych dzieci, ale nie wychowują ich później po chrześcijańsku, tak że tracą one wiarę. Pouczenie rodziców i pytanie o ich wiarę tylko przy chrzcie nie może wystarczyć. Dlatego Konferencje Episkopatu mogą wydać jako pomoc*

¹³ Tamże, s. 25.

¹⁴ Por. tamże, s. 28.

¹⁵ W obrzędach wstępnych wyraźnie występuje formuła bezpośredniego zwrotu do niemowląt: «[N], wspólnota chrześcijańska przyjmuje cię z wielką radością. W imieniu tej wspólnoty znacę cię znakiem krzyża. Po mnie wy, rodzice i chrzestni, znaczenie wasze dziecko znakiem Jezusa Chrystusa, naszego Zbawiciela.» - Tamże, nr 79, s. 56.

¹⁶ Por. M. K u n z l e r, *Liturgia ...*, dz. cyt., s. 419.

¹⁷ Por. L. B a l t e r, *Teologiczne problemy chrztu dzieci*, *Studia Theologica Varsaviensia* 13(1975) nr 1, s. 11-12.

*dla proboszczów instrukcje duszpasterskie, które ustanawiałyby dłuższy okres na przygotowanie rodziców do chrztu dziecka*¹⁸.

2. Wiara i grzech – interpretacja teologiczna sprzecznego korelatu

Biorąc pod uwagę, że aktualnie najczęściej spotykaną formą tego sakramentu inicjacji chrześcijańskiej jest chrzest niemowląt, możemy mówić o następujących aktywnych uczestnikach liturgii tego sakramentu: dziecko otrzymujące chrzest, kapłan lub diakon, jako zwyczajni szafarze sakramentu, rodzice lub prawni opiekunowie dziecka, chrzestni oraz wspólnota wiernych¹⁹.

Chrzest włącza do wspólnoty wiary, wzywając osobę przyjmującą sakrament do przyłgnięcia do całej społeczności chrześcijańskiej. W przypadku dziecka dokonuje się to poprzez wiarę tych, którzy dziecko do chrztu przedstawiają. Słusznie zauważają Benedetto Testa, Divo Barsotti i Colman E. O'Neill, że wyznania wiary nie da się sprowadzić do czysto subiektywnych odniesień do niej. Jest ono obiektywnie czynne, poczynając zwłaszcza od tej czynności świętej, w której człowiek staje się dzieckiem Bożym. Chrzcielne spotkanie z Jezusem Chrystusem powinno uzewnętrznić się w pełnym życiu Jego ciała, jakim jest Kościół i jego kolejne sakramenty²⁰. Czy jednak zawsze tak jest?

Niemiecki teolog Günter Koch uważa, że ze strony tych, którzy uczestniczą w sakramencie chrztu dziecka, wymaga się odpowiedzi wiary. Ta odpowiedź jakby zastępuje w tym momencie wiarę dziecka, która uzewnętrzni się w jego dalszym życiu. To wyznanie wiary dotyczy rodziców, chrzestnych i całej kościelnej społeczności. Jest to możliwe ponieważ Bóg daje się człowiekowi także przez pośrednictwo innych ludzi²¹. Tak perspektywicznie zarysowana teza o zakresie

---

¹⁸ Konferencja Episkopatu Polski, *Obrzędy chrztu dzieci ...*, dz. cyt., s. 27.

¹⁹ Por. T. Schneider, *Znaki bliskości Boga*, Wrocław 1995, s. 96; G. Koch, *Sakramentologia. Zbawienie ...*, dz. cyt., s. 136.

²⁰ Por. B. Testa, *Sakramenty Kościoła*, Poznań 1998, s. 129; D. Barsotti, *La vita in Cristo. I sacramenti dell'iniziazione*, Brescia 1983, s. 75; C. E. O'Neill, *Incontro con Cristo nei sacramenti*, Assisi 1968, s. 70-75.

²¹ Por. G. Koch, *Sakramentologia. Zbawienie ...*, dz. cyt., s. 170; G. Koch, *Communio Sanctorum als Grund und Ziel der Kindertaufe: Communio sanc-*

wiary poszczególnych członków wspólnoty Kościoła, uzasadnia teologicznie podstawy chrztu dzieci, którym trudno odmówić sakramentu łaski, podobnie jak trudno odmówić dziecku miłości rodziców. Trudno nie zgodzić się w tej kwestii ze słusznym stwierdzeniem św. Tomasza z Akwinu, iż chrzest jest sakramentem wiary. Niemowlęta nie wierzą na mocy własnego aktu wiary, lecz wiarą Kościoła, do którego zostają włączone²². Tak więc sakrament chrztu osiąga swoją skuteczność poprzez włączenie w rzeczywistą praktykę chrzcielną oraz żywe życie wspólnoty, której elementem powinno być także świadectwo chrześcijańskiego życia rodziców. Jednocześnie jednak przynosi wątpliwości co do autentyczności wyznania owego świadectwa przez rodziców żyjących w sytuacji permanentnego grzechu ciężkiego, a przynajmniej co do niektórych prawd wiary, o które pyta Kościół udzielając tego sakramentu, licząc na wiarę tych, których pyta i wierząc, że to właśnie ona – czyli ta odpowiedź wiary – zastępuje w tym momencie wiarę dziecka. Tu krzyżują się sakramentologia, praktyka Kościoła, jego prawo, liturgia oraz koncepcje prawdy.

Pisma Nowego Testamentu, a szczególnie Pisma św. Pawła (Rz 10,10; Ga 3,26; Ef 4,5; Kol 2,12; Hbr 10,22) nie przeciwstawiają sakramentowi chrztu wyznania wiary, lecz wskazują, iż chrzest towarzyszy wierze i ją umacnia. Wierzący w Boga, który swoją mocą wskrzesił Jezusa z martwych, zostają w chrzcie zespoleni ze śmiercią i zmartwychwstaniem Chrystusa. Tak więc chrzest wyraża przy pomocy widzialnych znaków wiarę, urzeczywistnia ją i prowadzi do pełni²³. Z chrzcielnym wyznaniem wiary integralnie łączy się kwestia wyrzeczenia się zła i zerwania z grzechem. Są to dwa elementy, które korelatywnie występują w liturgii tego sakramentu. Podobnie jak Jan Chrzcieliciel *głosił chrzest nawrócenia na odpuszczenie grzechów* (Mk 1,4) oraz go udzielał, tak też Apostołowie domagali się żalu *na odpuszczenie grzechów* przy udzielaniu chrztu (Dz 2, 38; 3, 19; 5, 31; 11,

torum. Einheit der Christen – Einheit der Kirche, Würzburg 1988, s. 398-411; T. S c h n e i d e r, *Znaki ...*, dz. cyt., s. 108.

²² Por. Św. T o m a s z z A k w i n u, *Summa Theologiae*, Taurini 1939, III q. 69, a. 6, ad 3; III q. 63, a. 9, ad. 3. Także K o n g r e g a c j a N a u k i W i a r y, Instrukcja o chrzcie dzieci *Pastoralis actio*, w: tłum. i opr. J. Królikowski, Z. Zimowski, *W trosce o pełnię wiary. Dokumenty Kongregacji Nauki Wiary 1966-1994*, Tarnów 1995, s. 158-159.

²³ Por. B. T e s t a, *Sakramenty ...*, dz. cyt., s. 119-120.

16-18; 22, 16). Potwierdzają to symbole wiary, w których wyznaje się *jeden chrzest na odpuszczenie grzechów*²⁴. Chrzest wymaga zatem pokuty będącej aktem ludzkim realizowanym przy pomocy łaski Bożej²⁵. Po tej linii idą Ojcowie Kościoła, uważając wyrzeczenie się szatana i wyznanie wiary za pakt przymierza z Bogiem²⁶. Jak zatem tej pokuty wymagać i o nią pytać rodziców przedstawianego do chrztu dziecka, skoro nie są w stanie jej uczynić?

Niemiecki teolog Theodor Schneider słusznie łączy z sakramentem chrztu aspekt nawrócenia, odwołując się do fundamentalnych zasad biblijnych oraz do praktyki pierwotnego Kościoła²⁷. Stwierdza, iż nawrócenie jest fundamentalną odpowiedzią na Ewangelię, jest konstytutywne dla początku wiary człowieka w Jezusa Chrystusa, a w związku z tym podstawowe, istotne i elementarne dla sakramentu chrztu. Od początku przyjęcia chrztu dokonuje się bowiem zwrot od tego co stare, ku temu co nowe. Ma to miejsce w „znaku obmycia”, któremu poddał się najpierw sam Jezus Chrystus podczas chrztu w Jordanie²⁸. Artykułowane w formie pytań i odpowiedzi przed przyjęciem sakramentu wyznanie chrzcielne uwydatnia bardzo dokładnie, na czym polega owo wezwanie, rozstrzygające i domagające się decyzji, odpowiedzi wiary poprzez dokonane w wolności samozobowiązanie się do wiary i wyrzeczenia się zła²⁹. *Credo* – wierzę, to odpowiedzialna, osobowa odpowiedź tych, którzy proszą o chrzest dla swego dziecka, odpowiedź, która nie tylko towarzyszy tej konkretnej liturgii sakramentu, ale która ma być wypowiedziana podczas każdego kolejnego liturgicznego zgromadzenia wiernych, tych, którzy biorą odpowiedzialność za wiarę swego dziecka. Jak bardzo musi być ona związana z konkretnym człowiekiem, skoro wyraża się w pierwszej osobie liczby pojedynczej: *wierzę*. Jak bardzo urzeczywistnia się ta wiara w owym dialogu: *czy wierzysz?* i w odpowiedzi: *wierzę*³⁰. Czy oby zawsze? Czy można mó-

²⁴ Por. Sobór Konstantynopolitański I, *Wyznanie wiary*, w: Dokumenty Soborów Powszechnych, opr. A. Baron, H. Pietras, I, Kraków 2003, s. 68-69.

²⁵ Por. B. Teśta, *Sakramenty* ..., dz. cyt., s. 135-136.

²⁶ Por. M. Małiński, *Po co sakramenty?*, Poznań 1974, s. 264.

²⁷ Por. T. Schneider, *Znaki* ..., dz. cyt., s. 72-74.

²⁸ Mt 3, 13-17; Mk 1, 9-11; Łk 3, 21-22; J 1, 31-34.

²⁹ Por. T. Schneider, *Znaki* ..., dz. cyt., s. 73.

³⁰ Tamże, s. 74.

wić o takim dialogu wiary wspólnoty Kościoła, która przekazuje swoje skarby ludziom, którzy fałszywie, wbrew obiektywnej prawdzie, za cenę „kulturowego zwyczaju” są gotowi fałszywie powiedzieć z nią „my”?

Wielu teologów stoi na stanowisku, iż to nie wiara rodziców, czy też wiara szafarza, lecz wiara całego Kościoła decyduje o ważności sakramentu chrztu. Obecni przy chrzcie reprezentują Kościół, powinni zatem zasadniczo wyrażać jego nastawienie. Gdyby się jednak zdarzyło, że ktoś z obecnych nie podziela wiary Kościoła, chrzest dokona się ważnie mocą wiary tegoż Kościoła. Dlatego też można mówić, iż problem wiary obecnych przy chrzcie dziecka, zwłaszcza zaś ich czynne zaangażowanie w tę wiarę jest raczej problemem duszpasterskim i moralnym, ale przez to jednocześnie nie przestaje być problemem prawnym i liturgicznym. Dlatego też w analizie przedmiotowego zagadnienia nie chodzi o samą ważność tego sakramentu, ale o rzeczywiste odzwierciedlenie znaku w samej jego realizacji³¹.

Wiara bowiem jako życiowe spełnianie się przed Bogiem nie jest jednorazowym wydarzeniem, lecz procesem wzrostu. Trudno oczywiście określić, jaki stopień wiary zasługuje na miano dojrzałego chrześcijaństwa. Trafnie stwierdza przywoływany już wcześniej Theodor Schneider, że w wierze nie idzie wyłącznie o intelektualną afirmację formuł wiary, lecz o zaangażowanie w wiarę, o autentyczność, o prawdę. Szczególnie mocno wyakcentowane jest to właśnie przy chrzcie dzieci, gdzie także rodzice biorą zobowiązanie wiary dziecka niejako na siebie. W tym wydarzeniu inicjacji chrześcijańskiej ukazuje się odpowiedzialność jaką chrześcijanie (rodzice, rodzice chrzestni i cała wspólnota Kościoła) podejmują jeden za drugiego, wyrażając pragnienie wiary oraz umożliwienie jej innym³².

3. Stanowisko kanonistyki – próba rozwiązania

Choć w KPK w kan. 2 wyraźnie zaznacza się, iż nie określa się obrzędów, jakie należy zachować w sprawowaniu czynności liturgicz-

³¹ Por. J. P. B o n n a r d, *Les temps du baptême. Vers un catéchuménat des enfants?*, Etudes 333(1970), s. 431-442; D. B o u r e a u, *L'avenir du baptême*, Paris 1970; F. C o u d r e a u, *Le baptême. Étude pastorale*, w: B. Bobrinskoy, *Baptême, sacrement d'unité*, Paris 1971, s. 145-214; L. B a l t e r, *Teologiczne problemy chrztu dzieci*, art. cyt., s. 8.

³² Por. T. S c h n e i d e r, *Znaki ...*, dz. cyt., s. 108.

nych, to byłoby błędem twierdzenie, iż nie zawiera prawa liturgicznego czy też zajmuje się liturgią wyjątkowo lub pośrednio. KPK nie może bowiem pominąć jednej z podstawowych funkcji Kościoła, do których należy liturgia. Prawo liturgiczne zawarte w kanonach KPK odnosi się do wielu aspektów liturgii: podmiotów liturgicznych, wymogów ważności i ochrony przed nadużyciami³³. Tym bardziej nie może ono pominąć szeregu aspektów związanych z godziwym i ważnym sprawowaniem sakramentu chrztu.

W kan. 851, nr 2 KPK ustawodawca *explicite* zaznacza, iż w przypadku chrztu dziecka, jego rodzice (także rodzice chrzestni) powinni zostać przygotowani przez proboszcza do przeżycia liturgii tego sakramentu, oraz pouczeni o obowiązkach z niego wynikających³⁴. Jak zauważa Sylwester Kasprzak jest to normalnie funkcjonujący model przygotowawczy rodziców i chrzestnych do chrztu dziecka w realiach polskiego duszpasterstwa, i nie tylko, nie wyłączając z tego krajów misyjnych³⁵. Źródłem takiego działania duszpasterskiego – zdaniem Walthera Kaspra, Edwarda Szaftrowskiego, Piotra Hemperka, Mieczysława Malińskiego – są same obrzędy chrztu dziecka, które podkreślają, że rodzice naturalni przy chrzcie mają do spełnienia pierwszorzędne zadania, które wynikają z porządku naturalnego. Są one ważniejsze niż zadania chrzestnych, którzy są wyłącznie moralnie zobowiązani do wychowania chrześcijańskiego dzieci. Zatem przygotowanie rodziców, poprzez spotkanie z duszpasterzami, ma umocnić wyznawaną przez nich wiarę, ustalić czy kierują się oni motywami religijnymi, czy są przygotowani do chrześcijańskiego wychowania

---

³³ Por. P. K r ä m e r, *Liturgie und Recht*, Liturgisches Jahrbuch 34(1984), s. 67; R. S o b a Ń s k i, *Normy ogólne*, w: Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego. Normy ogólne, red. J. Krukowski, t. 1, Poznań 2003, s. 47; T. P a w l u k, *Prawo Kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II. Zagadnienia wstępne i normy ogólne*, t. 1, Olsztyn 1985, s. 205; V. D e P a o l i s, A. D' A u r i a, *Le Norme Generali. Commento al Codice di Diritto Canonico*, Città del Vaticano 2008, s. 67; J. G a r c i a M a r t i n, *Le norme generali del Codex Iuris Canonici*, Roma 2006, s. 22-25.

³⁴ «Infantis baptizandi parentes, itemque qui munus patrini sunt suscepturi, de significatione huius sacramenti deque obligationibus cum eo cohaerentibus rite edoceantur; parochus per se vel per alios curet ut ita pastoralibus monitionibus, immo et communi precatione, debite parentes instruantur, plures adunando familias atque, ubi fieri possit, eas visitando». – KPK, kan. 851, nr 2.

³⁵ Por. S. K a s p r z a k, *Wybrane zagadnienia z Prawa Kościelnego*, Lublin 2000, s. 316 i 325.

dziecka³⁶ oraz wprowadzić ich w czynny udział w liturgii sakramentu chrztu poprzez czynności, które będą spełniać, do których między innymi należy wyrzeczenie się grzechu i wyznanie wiary³⁷.

Tacy kanoniści jak Franciszek Bączkowicz czy Edward Szafrowski, stoją na stanowisku, że religijna obojętność rodziców czy też życie niezgodne z przykazaniami nie stanowią same w sobie przeszkody do udzielania chrztu ich dzieciom. Chodzi tu oczywiście o sytuację, gdy sami rodzice proszą o to³⁸. W tym duchu wypowiedziała się też Konferencja Episkopatu Polski w Instrukcji z 1975 r.³⁹.

W przypadku rodziców biologicznych dziecka, żyjących w permanentnym grzechu ciężkim, przyznane uprawnienia Konferencjom Episkopatu oraz biskupom w zakresie adaptacji (nr 24.1.)⁴⁰ nie przewidują opuszczenia formuły wyrzeczenia się zła, jak to ma miejsce w przypadku chociażby namaszczenia olejem katechumenów czy namaszczenia krzyżmem świętym, co najwyżej przewiduje się zastosowanie formy krótszej lub obszerniejszej pytań o wyrzeczenie się zła (nr 57 i 94).

Niezwykle trafnie argumentuje Edward Szafrowski, gdy analizuje sytuację rodzica, który nie jest katolikiem, a który uczestniczy w liturgii sakramentu chrztu swego dziecka. Wspomniany kanonista sugeruje

---

³⁶ Por. P. H e m p e r e k, *Sakramenty*, w: Komentarz do kodeksu prawa kanonicznego, red. P. Hemperek, W. Góralski, F. Przytuła, J. Bakalarz, t. 3, Lublin 1986, s. 80-81; E. S z t a f r o w s k i, *Uwagi wstępne do chrztu dzieci*, n. 5, w: Posoborowe Prawodawstwo Kościoła, t. 3, z. 2, n. 3447; M. M a l i Ń s k i, *Po co sakramenty ...*, dz. cyt., s. 260; W. K a s p e r, *Wort und Sakrament*, w: *Martyria – Leiturgia – Diakonia*, red. R. Haubst, K. Rahner, Mainz 1968, s. 157.

³⁷ Por. S. K a s p r z a k, *Wybrane zagadnienia ...*, dz. cyt., s. 317; T. P a w l u k, *Prawo Kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II. Lud Boży jego nauczanie i uświęcanie*, t. 2, Olsztyn 2002, s. 328.

³⁸ Por. F. B ą c z k o w i c z, *Prawo kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*, t. 2, Opole 1958, s. 11; E. S z t a f r o w s k i, *Prawo kanoniczne w okresie odnowy soborowej*, t. 2, Warszawa 1979, s. 22.

³⁹ Por. K o n f e r e n c j a E p i s k o p a t u P o l s k i, *Instrukcja duszpasterska o udzielaniu sakramentu chrztu świętego dzieciom (1975)*, nr 2, w: Dokumenty duszpastersko-liturgiczne Episkopatu Polski (1966-1993), opr. Cz. Krakowiak, L. Adamowicz, Lublin 1994, s. 14-15.

⁴⁰ K o n f e r e n c j a E p i s k o p a t u P o l s k i, *Obrzędy chrztu dzieci ...*, dz. cyt., s. 27.

je, aby w czasie wyznania wiary zachowywał milczenie⁴¹. Aplikując powyższe stwierdzenia do analizowanej przez nas sytuacji rodziców żyjących w permanentnym grzechu ciężkim wydaje się słusznym, a wręcz koniecznym, zastosowanie powyższej zasady gdy idzie o kierowane podczas liturgii chrztu świętego pytania dotyczące wyrzeczenia się zła.

Zakończenie

Udzielający chrztu i zadający pytania kapłan występuje nie jako osoba prywatna, lecz jako przewodnik wspólnoty, a więc jako przedstawiciel wspólnoty Kościoła. Człowiek staje się człowiekiem tylko przez człowieka. Chrześcijanin staje się chrześcijaninem tylko przez chrześcijan. To co zasadnicze w tym prostym zdaniu, odnosi się do Kościoła jako „sakramentu zbawienia”, do faktu, że Bóg sam w Duchu Świętym czyni tę wspólnotę miejscem zbawienia. A zatem struktura wyznania wiary ukazuje, że w tym sakramentalnym procesie inicjacji w sposób jednoznaczny, owo typowe dla wiary chrześcijańskiej zespolenie Boga i człowieka przekształca się w „my” Kościoła⁴².

Karl Rahner wyjaśnia na czym polega owo otrzymanie łaski w sakramencie chrztu. To właśnie wydarzenie, jako trwałe wydarzenie historycznej naoczności ma ukazać, że każdy kto wchodzi przez chrzest do Kościoła jako historycznego i społecznego ucieleśnienia Chrystusa w świecie z konieczności otrzymuje wraz z ową łaską również udział, misję i zdolność, żeby móc uczestniczyć w tej funkcji Kościoła, która polega na byciu w świecie historyczną naocznością łaski Bożej. Taka osoba otrzymuje zadanie, żeby w osobowej decyzji naprawdę przyjęła tę funkcję i żeby spełniała ją w całym swoim życiu. Chrzest ustanawia taką osobę nosicielem słowa, świadkiem prawdy, reprezentantem Chrystusa w świecie⁴³. W przypadku dziecka otrzymującego sakrament chrztu *hic et nunc*, możemy powiedzieć, iż to rzeczywiście ma miejsce. Jakie jest jednak miejsce prawdy, tak bardzo podkreślanej w chrześcijaństwie w odniesieniu do rodziców żyjących w permanentnym grzechu ciężkim i wypowiadającym wobec Boga i wspólnoty

⁴¹ Por. E. S z t a f r o w s k i, *Prawo kanoniczne w okresie odnowy soborowej*, dz. cyt., s. 27.

⁴² Por. T. S c h n e i d e r, *Znaki ...*, dz. cyt., s. 75-77.

⁴³ Por. K. R a h n e r, *Podstawowy wykład wiary*, Warszawa 1987, s. 336.

Kościół *wyrzekam się*, przy jednoczesnym trwaniu i zamiarze trwania w sytuacji całkowicie sprzecznej z wypowiedzianymi słowami?

Filozofia, która precyzyjnie ujęła definicję (koncepcję) prawdy i którą aplikowała na swój grunt teologia chrześcijańska, wskazuje, iż o prawdzie możemy mówić z różnych punktów widzenia: jako właściwości samych czynności poznawczych prowadzących do ujęć poznawczych prawdziwych, jako właściwości przysługującej wytworom stosowanych czynności poznawczych, czyli twierdzeniom dotyczącym poznanych rzeczy, wreszcie jako pewnej właściwości przysługującej rzeczom, a więc o właściwości, dzięki której mogą one być przez nas poznawane w sposób prawdziwy. Wychodząc z tych założeń, na gruncie filozofii wypracowano dwie teorie prawdy, prawda w sensie logicznym i prawda w sensie ontologicznym. Pierwsza z nich polega na zgodności naszych ujęć poznawczych z rzeczywistością, ku której te ujęcia są skierowane. Druga z nich to zgodność poznawanej rzeczywistości z ideą tej rzeczywistości tkwiącej w naszym umyśle⁴⁴. Z jakiegokolwiek płaszczyzny by nie ująć przedmiotowego zagadnienia, każda z nich wskaże, iż zasygnalizowana postawa rodziców w czasie liturgii sakramentu chrztu swego dziecka nie ma nic wspólnego z jakąkolwiek koncepcją prawdy.

Niezwykle trafnym jest stwierdzenie, iż chrzest symbolizuje i sprawia śmierć „starego człowieka”, poddanego grzechowi, czyli znosi stan oddzielenia człowieka od Boga, który jest skutkiem grzechu⁴⁵. Należy mieć nadzieję, iż to samo stanie się jak najrychlej, przy pomocy kompetentnego ustawodawcy, z dalekimi od prawdy postawami rodziców przedstawiających dzieci do chrztu. Nie idzie tu bowiem o pozbawianie dzieci sakramentu zbawienia, lecz o ochronę godności Kościoła, wobec którego wypowiada się słowa o niezwykle ciężarze gatunkowym: *wyrzekam się grzechu, aby żyć w wolności dzieci Bożych, wszystkiego, co prowadzi do zła i szatana, który jest głównym sprawcą grzechu*.

⁴⁴ Por. L. Wciórka, *Teoria poznania*, Poznań 1996, s. 56-57, 62-63; M. Krąpiec, *Realizm ludzkiego poznania*, Poznań 1959, s. 134, 141.

⁴⁵ Por. J.A. Znak, *Fundamentalne rzeczywistości liturgii*, Oleśnica 1992, s. 93.

Sempre „rinuncia al male”? I problemi giuridici, teologici e liturgici durante l'amministrazione del sacramento del battesimo ai bambini

L'articolo riguarda la questione di rinuncia al male e la professione di fede durante l'amministrazione del sacramento del battesimo. Esso contiene tre parti: la parte liturgica, la parte teologica e la parte giuridica. In questi tempi il battesimo per i loro bambini chiedono anche i genitori che vivono nella situazione del peccato grave e permanente. Di solito questa situazione proviene dalla loro vita nel vincolo non-sacramentale. Allora nasce il problema pastorale che riguarda il conflitto tra la vita dei genitori del battezzato e la dichiarazione che viene pronunciata durante la liturgia del sacramento del battesimo: *rinuncio al peccato, rinuncio al male, rinuncio a satana*. L'articolo è la prova di ricerca di risoluzione della questione molto complicata.